

فواید و آثار اخلاق حرفه ای بر اعضا و سازمان های تربیتی

(تاریخ دریافت ۱۴۰۲/۰۷/۱۵ تاریخ تصویب ۱۴۰۲/۰۸/۰۹)

زهرا عباس زاده^۱

پژوهشگر و محقق

موضیه کریمی

پژوهشگر و محقق

چکیده

اندیشمندان تربیت و توسعه حرفه ای معلمان را انگاره ای بی بدیل در تضمین کیفیت سامان های آموزشی دانسته اند. اصول اخلاق حرفه ای و تعهد به این مفهوم مهم، نقش اساسی در هر سازمانی دارند. اصول اخلاقی به ویژه در نظام های آموزشی، نقش مهمی ایفا می کنند. حرفه های مختلف بر حسب میزان حساسیت و وظیف های که در خدمت به جامعه دارند، دارای معیارهای اخلاقی گوناگونی میباشند. اخلاق حرفه ای این قدرت را برای فرد یا یک سازمان فراهم مینماید که بتواند خود را کنترل کند. رعایت اخلاق حرفه ای، شایستگی سازمانها را در کسب و کار افزایش داده و هزینه های سازمان و جامعه را کاهش میدهد. از عوامل اصلی رشد و توسعه کشورها، تأکید بر حفظ حرفه گرایی است و عدم حرفه گرایی باعث توسعه نیافتن بسیاری از کشورها در عصرهای گوناگون به ویژه عصر حاضر شده است. در این مقاله سعی شده فواید اخلاق حرفه ای بر سازمان های تربیتی بررسی گردد.

واژگان کلیدی: اخلاق، اخلاق حرفه ای، سازمان، تربیت

مقدمه

اخلاق یکی از عمده‌ترین دغدغه‌های جامعه بشری است؛ زیرا هیچ نهاد و حرفه‌ای نیست که قادر باشد فارغ از اخلاق که مرزهای سلوک و رفتارهای بهنجار را معین می‌کند، به حیات مشروع خود ادامه دهد. اخلاق هم خاستگاه دینی و عرفانی دارد و هم متأثر از عرف، فرهنگ، تاریخ و سایر پدیده‌های اجتماعی است. در واقع، بین این مفاهیم و پدیده‌های اجتماعی و اخلاق تعامل دایمی وجود دارد که باعث می‌شود در طول زمان، اصول و ارزش‌ها و هنجارهای جامعه صیقل بخورد و الگوهای موجه و مقبول رفتارهای فردی و اجتماعی شکل بگیرد. به قواعد و قوانین اخلاقی و رفتاری که باید افراد در حین انجام فعالیت‌های شغلی رعایت نمایند، در اصطلاح اخلاق حرفه‌ای اطلاق می‌شود. اهداف اخلاق در تربیت را میتوان در سه مورد خلاصه کرد (۱) تعالی معنوی معلمان (۲) تربیت اخلاقی دانش‌آموزان (۳) تحقق جامعه اخلاقی

تلاش جهت پرورش اخلاق حرفه‌ای؛ بخشی از برنامه کلی تربیت اخلاقی است و نخستین نتیجه آن عاید خود فرد خواهد شد. انسان از طریق آراسته شدن به فضایل اخلاقی، توسعه وجودی پیدا میکند. یعنی از مرحله تمرکز و پاسخگویی به خواسته‌های آنی و شخصی خود، به سطح متعالی‌تر خویشتن‌داری، فراتر رفتن از خود حیوانی، مسئولیت‌پذیری، عمل خردمندانه، دغدغه دیگران را داشتن و از خود گذشتگی می‌رسد. آن هم بدون چشم داشت از دیگران. برای رسیدن به کمال نهایی، باید نفس را از تنگ نظری‌ها، طمع ورزی‌ها، دلبستگی‌های نابجا و خلاصه محدودیت‌های وجودی تهذیب کرد. از این رو بزرگان اخلاق، هدف و وظیفه‌ی اخلاق را حرکت دادن انسان به سمت کمال نهایی و رساندن او به مقصد اعلی می‌دانند. اگر هدف آفرینش و زندگی را همین تحول و سعه‌ی وجودی بدانیم، آنگاه، انسان بدون اخلاق نوزادی است رشد نیافته و نابالغ، یعنی انسان محروم از شرافت، زیبایی و وسعت روح، یعنی انسان بیمار با روحی کدر و آلوده یعنی

انسان مغبون.... علامه طباطبائی رابطه وثیق میان اخلاق و کمال انسانی را به خوبی تشریح میکنند. به کسب معرفت، تقویت اراده و عمل صالح، حق پذیری، ایمان و خضوع در برابر پروردگار فراهم می آورد در واقع هر فعلی که انسان انجام میدهد از آن فعل، حیاتی و حالی از سعادت یا شقاوت در نفس پدید می آید، یعنی اگر در اثر انجام آن فعل، وضعیتی برای انسان پیش بیاید که برای انسان بودن او، خیر باشد، حیاتی از سعادت در نفس او پدید می آید ولی اگر برای انسانیت او مضر باشد، در صورتی از شقاوت در نفس او پیدا میشود. بنابراین سرانجام کار آدمی از جهت سعادت و شقاوت و حرمان، مبتنی بر احوال و نفسیات اوست که آن احوال خود مبتنی بر اعمال نیک و بد است. هدف نهایی و اصل اخلاق این است که انسان جلوه گاه اسما و صفات الهی شود یعنی با اختیار و آزادی خویش، مقرب ترین و گویا ترین و کامل ترین مظهر الهی باشد. تعلیم عمدتا از جنس ارائه به فراگیران است و جنبه های شناختی و فکری را در برمی گیرد. اما تربیت از جنس دریافت تربی و نهادینه کردن آن است و افزون بر جنبه ی شناختی، ابعاد گرایشی و رفتاری را نیز شامل شده، منجر به تحول شخصیتی تربی می شود. یکی از اهداف مهم مدرسه، تربیت اخلاقی - معنوی دانش آموزان است. گرچه بخشی از این امر از طریق تدریس مستقیم و کلامی انجام می گیرد. اما باید توجه داشت که این تمام وظیفه یک معلم نیست. محققانی که فرایندهای یادگیری اخلاقی را بررسی کرده اند، معتقدند مغز از دو مسیر یادگیری استدلالی و آشکار و یادگیری غیر مستقیم و ضمنی، اطلاعات را گردآوری و پردازش میکند. در این میان عمده ی ادراک و یادگیری انسان مربوط به مسیر پردازش ضمنی اطلاعات است و تنها اندکی از یادگیری های اخلاقی از طریق یادگیری مستقیم و کلامی صورت میگیرد این بدان معناست که دانش آموزان بیشتر از طریق تجارب عملی و واقعی خود و در حین تعاملات غیر کلامی یا می گیرند. مثلا در طی تعامل با معلم، به تدریج به صورت ضمنی در می یابند که وفای به عهد بهتر از عهدشکنی است. بر این اساس نقش الگویی معلم اهمیت زیادی میابد، دانش آموزان بسیاری از حساسیت های

مناسب اخلاقی و پاسخ‌های عادت‌ی را از این طریق می‌آموزند و نهادینه می‌کنند، البته این به معنای انکار ضرورت استدلال‌های پیچیده‌تر فلسفی نیست. در واقع معلمان هم باید اخلاقی مناسب و الگوی مناسبی برای دانش‌آموزان فراهم کنند و هم، آرمان‌ها و قوانین اخلاقی را به صورت صریح و دقیق برای دانش‌آموزان تبیین کنند. علامه طباطبایی منشور اخلاق یک علم عملی است و هنگامی که شاگردانشان از ایشان درخواست برگزاری کلاس اخلاق می‌کردند ایشان امتناع می‌کرد و می‌فرمود اخلاق گفتنی نیست، عمل کردنی است، اخلاق را باید به کار بست و به گفته شاگردانشان، خود، یک الگوی تمام‌عیار برای اخلاق بود. در مورد تحقق جامعه اخلاقی باید بگوییم. معمولاً معلمان الگویی برای دیگر اعضای جامعه محسوب می‌شوند و در فرهنگ‌سازی برای اعتماد جامعه را به این حرفه جلب می‌کنند. بنابراین، اگر معلمان بخواهند جایگاه و اثرگذاری خود را بهبود بخشند، لازم است که اخلاق حرفه‌ای خود را ارتقا دهند. معلمان و سازمان‌های تربیتی اخلاق‌مدار، نه تنها مستقیماً به توسعه اخلاق‌مندی جامعه کمک می‌کنند بلکه از طریق تربیت نسلی سالم و اخلاق‌مدار نیز اصلاحات بنیادینی را در جامعه پایه‌گذاری می‌کنند. اخلاق حرفه‌ای معلمان و دیگر اعضای سازمان‌های تربیتی و اخلاق‌مداری کل مدرسه، افزون بر اعتلای اخلاق و معنویت، می‌تواند فواید و آثار مثبت دیگری نیز در پی داشته باشد. درباره تأثیرات و نتایج اخلاق حرفه‌ای معلمان و مدیران به عنوان مهم‌ترین ارکان اخلاق‌مندی مدرسه و نیز تأثیرات فضای اخلاقی مدرسه بر دانش‌آموزان، تحقیقات میدانی زیادی انجام شده که یافته‌های جالب توجهی را در اختیار ما قرار می‌دهد در ادامه بر برخی از آنها اشاره می‌کنیم.

باور و خودکارآمدی

درستکاری تحصیلی

رفتار های مدنی تحصیلی

انگیزش یادگیری و پیشرفت تحصیلی

کاهش فرسودگی تحصیلی

یکی از مهم ترین نتایج اخلاق حرفه ای معلمان، افزایش باور خودکار آمدی دانش آموزان است. باور خودکار آمدی، باور فرد به ظرفیت ها و توانایی های خود در انجام و ساماندهی امور است. باورهای خودکار آمدی تعیین میکنند که افراد چقدر بتوانند فعالیت هایشان را ساماندهی کنند، چقدر برای اتمام کار، موفقیت و رسیدن به هدف، انگیزه و تلاش داشته باشند و چقدر در برابر دشواری ها پایداری کنند. از این رو، خودکارآمدی در محیط های تحصیلی یک شاخص موفقیت تحصیلی محسوب میشود. محققان رابطه معنی دار و مثبتی بین اخلاق حرفه ای معلم و خودکار آمدی فراگیران پیدا کرده اند. عواملی همچون: پیشنهاد روش هایی برای پیشرفت فراگیران، شناساندن نقاط قوت و ضعف آنها به ایشان، اعلام دقیق انتظارات به آنها، تشویق آنها و در عین تذکرات بدون تحقیر، منجر به افزایش خودکار آمدی و بهبود یادگیری دانش آموزان می شود. افزون بر شخصیت معلم، وجود فضای مثبت در کل مدرسه نیز، با عزت نفس بالاتر و خود پنداره مثبت دانش آموزان ارتباط دارد. یکی از ابعاد اخلاق مداری در مدرسه، رعایت عدالت تربیتی است. عدالت تربیتی به معنای تعاملات، رفتارها و شیوه های عملکردی مبتنی بر انصاف، برخورد یکدست و بدون جانبداری، راهنمایی متناسب با توانایی دانش آموزان و رعایت عدالت در ارزیابی و ارائه امتیازها از سوی معلم است. والاترین ارزش و آرمان برای رستگاری انسان عدالت است. اخلاق تحصیلی به این معناست که دانش آموزان به جای استفاده از دسترنج دیگران، بر تلاش های شخصی خود تکیه کنند و از تنبلی و توسل به شیوه های غیر اخلاقی برای پشت سر

گذاشتن تکالیف و امتحانات اجتناب کنند. وجود ارزش های اخلاقی خوب در محیط تربیتی، موجبات تمایل بیشتر به رفتارهایی نظیر یاری رسانی، مشارکت در امور و همکاری فراتر از انتظار میشود در یک فضای مملو از ارزش های اخلاقی و انسانی، افراد احساس تعهد، پابندی، دلبستگی و رضایت بیشتری نموده، در رفتار های مدنی مشارکت فعال تری خواهند داشت منظور از رفتارهای مدنی تحصیلی رفتارهای داوطلبانه انسان دوستانه و اخلاق مداری است که اغلب بدون چشم داشت انجام می شود رفتارهایی همچون کمک به دیگران همکاری و مشارکت اجتماعی داوطلبانه با انگیزه درونی روابط صمیمانه پابندی به قواعد آموزشی ارائه پیشنهاد برای بهبود امورات مدرسه در تحقیق میدانی بین عدالت تربیتی به عنوان مهم ترین استاندارد اخلاقی معاصر با رفتارهای مدنی تحصیلی دانش آموزان ارتباط مستقیمی مشاهده شده است. انگیزه یکی از مهمترین پیش نیازها در امر یادگیری است و منجر به برنامه ریزی بهتر و تلاش بیشتر برای رسیدن به هدف است بین اخلاق معلمان و انگیزش پیشرفت تحصیلی دانش آموزان روابط مثبت و معناداری مشاهده شده است وجود فضای اخلاقی در کل مدرسه نیز با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان ارتباط مثبت معنادار نشان داده است. که دانش آموزان احساس کنند که در یک محیط شفاف عادلانه و منصفانه قرار دارند و تلاششان در فراگیری مطالب درسی به خوبی دیده می شود ثبات عاطفی بیشتری پیدا می کنند و عملکرد تحصیلی بهتر و موفقیت تحصیلی بیشتری خواهند داشت گاهی شاهد عملکرد تحصیلی ضعیف فراگیران، بی علاقه گی آنها به مدارس و کمبود شور و شوق به ادامه تحصیل و مشکلات این چنین هستیم که می تواند ناشی از فرسودگی تحصیلی باشد نشانه های فرسودگی تحصیلی عبارتند از بی علاقه گی به مطالب درسی عدم تمایل به حضور مستمر در کلاس، مشارکت در فعالیت های کلاسی، غیبت های مکرر و احساس بی معنایی و بی کفایتی در فراگیری مطالب درسی. فرسودگی تحصیلی منجر به احساس خستگی نسبت به انجام تکالیف درسی و مطالعه دروس، نگرش بدبینانه به تحصیل و یادگیری مطالب، احساس بی کفایتی تحصیلی

نگرانی نسبت به انجام اشتباه تکالیف و در نهایت کاهش عملکرد تحصیلی می شود اگر بخواهیم با فرسودگی تحصیلی مقابله کنیم عدالت تربیتی از جمله عواملی است که موجب کاهش فرسودگی تحصیلی دانش آموزان می شود. اکنون ببینیم که اخلاق مندی کارکنان و کل سازمان تربیتی چه تاثیری بر معلمان دارد؟

۱. رضایت و دل‌بستگی شغلی

۲. باور خودکارآمدی

۳. ارتباط صمیمانه با همکاران

۴. آرامش بیشتر و سلامت جسمی بالاتر

۵. افزایش کیفیت زندگی کاری

در ادامه به موفقیت سازمانی می‌پردازیم.

کارایی و توسعه هر سازمانی تا حد زیادی بستگی به کیفیت نیروی انسانی آن دارد به گونه ای که نیروی انسانی هر سازمانی را می توان مهم ترین و مزیت رقابتی آن سازمان به حساب آورد تمام مواردی که تاکنون مطرح کردیم و توضیح دادیم که چگونه موجب سلامت، آرامش و حتی ارتقا کیفیت کاری دانش آموزان و معلمان میشوند. موفقیت زمان مدرسه را در پی خواهند داشت. در ادامه بر آنها به چند مورد دیگر از آثار اخلاق حرفه ای بر موفقیت سازمانی اشاره می کنیم. وفاداری و تعهد سازمانی: اعتماد و وفاداری کارکنان به سازمان برای هر سازمانی مهم است زیرا آن برای ارتقای کیفیت نیروی انسانی خود سرمایه گذاری و هزینه می کند و تلاش می کند تا اعضا را به

صورت یک گروه همفکر و همدل در خدمت اهداف خود هماهنگ کند لذا سازمان‌ها همواره به دنبال راه‌هایی هستند که تعهد سازمانی و وفاداری سازمانی را در میان کارکنان خود افزایش دهند.

۱. رفتارهای مدنی و سازمانی معلمان: سازمان‌ها مایلند کارکنانشان رفتارهای مدنی و شهروندی مناسبی داشته باشند اتفاقاً در این مورد نیز عملکرد اخلاقی مدیران و نیز فضای مثبت و اخلاقی در سازمان این گونه رفتارها را در میان معلمان تقویت می‌کند اتفاقاً مدرسی که دارای فضای سازمانی اخلاق مدار و پاک هستند دارای معلمان بشاش و اجتماعی هستند نسبت به وظایفشان تعهد بیشتری نشان می‌دهند نقطه مقابل وضعیتی است که اعضای سازمان نسبت به هم رفتارهای مخرب نشان دهند نقطه مقابل وضعیتیست که اعضای سازمان نسبت به هم رفتارهای مخرب نشان دهند.

۲. کیفیت بهتر انجام کارها در سازمان: سازمان‌ها مایلند که کارکنان با دل و جان برای آنها کار کنند هر سازمان تربیتی انتظار دارد که معلمان نه تنها امور روزمره بلکه حتی بیش از وظایف قانونی خود مسئولیت‌های محول شده از سوی سازمان را متقبل شوند ناگزیر باید یک محیط کاری مثبت و با نشاط فراهم کنند و از این طریق انگیزش معلمان را برانگیزند.

۳. جلوگیری از بی‌تفاوتی و سکوت سازمانی: یکی از عوامل موثر بر بی‌تفاوتی سازمانی بی‌عدالتی سازمانی است ادراک بی‌عدالتی آثار مخربی بر روحیه کارکنان دارد انگیزه و تلاش آنها را تحت تاثیر قرار میدهد.

۴. مدیریت دانش در سازمان: سازمان ها و از جمله سازمان های تربیتی، برای بقا و رشد و بالندگی و حتی برای رقابت، نیاز به خلاقیت، نوآوری، خلق دانش و مدیریت دانش دارند.

۵. نوآوری در سازمان

۶. افزایش کار گروهی: در امر تربیت دانش آموزان، معلمان متعددی با هم همکاری میکنند بنابراین کار گروهی برای موفقیت مدرسه حیاتی است.

نتیجه گیری

شاید یکی از مهمترین دلایل اهمیت پرداختن به موضوع اخلاق حرفه ای این باشد که هر فعالیتی از سوی جامعه بشری بدون در نظر گرفتن اخلاق، راه به سمت نابودی و رذایل اخلاقی خواهد برد. از آنجا که آموزش و پرورش نهاد رسمی متولی تربیت انسان آینده است، تأکید بر اخلاق و اخلاق‌مداری جزء جدایی ناپذیر فعالیت های حرفه ای اوست و غافل ماندن از آن نتایج زیانباری را برای جامعه در پیش دارد. اخلاق، توصیفی از رفتار پذیرفته شده توسط افراد در یک جامعه است. اخلاق خوب باعث شکوفایی یک جامعه میشود. رفتار اخلاقی باید از اصول و ارزشهای اساسی در جامعه برخوردار باشد. آموزش اخلاق یکی از عناصر مهم زندگی است، به ویژه در زمینه‌های فردی، خانوادگی، سازمانی و مدیریت جامعه با هدف تأمین سعادت همه گروهها در زندگی روزمره. اخلاق تدریس تأثیر بسزایی در کشورها دارد و نهاد آموزشی را نیز تعیین خواهد کرد. اخلاق تدریس بر ایجاد رفتارها و نگرشهایی متمرکز است که میتواند ضمن کمک به بهبود کیفیت آموزش، مهارتهای مربی را نیز راهنمایی کند. این اخلاق آموزشی راهنمای مربیان در انجام وظایف خود است. گرچه هیچگونه راه حل جادویی در زمینه ی اخلاقی وجود ندارد،

احساس میکنیم بازبینی ساختار درونی میتواند به بافتهای اجتماعی، جانی تازه بدمد که در کل جانی تازه به پیکر جامعه می بخشد.

منابع و مآخذ

۱. وجدانی، فاطمه؛ اخلاق حرفه ای در تربیت؛ انتشارات پژوهشگاه حوزه دانشگاه و دانشگاه فرهنگیان؛ چاپ ششم؛ پاییز ۱۴۰۱.
۲. اطهری، زینب السادات؛ نصر، احمد رضا؛ سبکتکین ریزی، مریم؛ اخلاق معلمی و ویژگی های تدریس از منظر قرآن و روایات؛ سال هجدهم شماره ۵۸؛ پاییز ۱۴۰۰.
۳. فیض، سلطانعلی؛ الهی، ذبیح الله؛ پیشینه شناسی اخلاق حرفه ای معلم در آموزش؛ سال اول؛ شماره یک؛ بهار ۱۴۰۰.
۴. عسکری متین، سجاد؛ کیانی، غلامرضا؛ الگوی معیار صلاحیت حرفه ای معلمی در تراز جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه علمی پژوهشی تعلیم و تربیت، ۱۳۹۷.
۵. ملکی انور، محمد؛ بررسی اصول اخلاق حرفه ای معلم در سیره پیامبر اکرم (ص)، فصلنامه توسعه حرفه ای معلم هفتم، شماره ۴، زمستان ۳۹.
۶. موسوی سیرجانی، سهیلا؛ منصوری، مهدیه؛ سنایی و اخلاق حرفه ای فصلنامه ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی؛ سال ۱۲؛ ش ۴۲؛ بهار ۹۵ (از صفحه ۲۵۷ تا ۳۰۰)

